

Λουίτζι Φάμπρι, ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΡΧΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ

☰ Κατηγορία: **Αναρχική Θεωρία**

Το κείμενο αυτό του Ιταλού αναρχοκομμουνιστή Λουίτζι Φάμπρι, δημοσιεύτηκε στην ιστοσελίδα της North-Eastern Fedaration of Anarchist Communists (NEFAC- Βορειοανατολική Ομοσπονδία Αναρχικών Κομμουνιστών) από τις βορειοανατολικές πολιτείες των ΗΠΑ και τον Καναδά, στις 6 Οκτωβρίου 2004. Μεταφράστηκε στα ελληνικά από το «Ούτε

Θεός-Ούτε Αφέντης» τον Δεκέμβριο 2004- Ιανουάριο 2005.

Διάβασα με ισχυρή αίσθηση καλής θέλησης το πρόγραμμα για μια αναρχική «Οργανωτική Πλατφόρμα», το οποίο δημοσίευσε πέρυσι μια ομάδα Ρώσων συντρόφων στο Παρίσι και το οποίο έχει γίνει η αιτία μια φλογερής συζήτησης μεταξύ αναρχικών από διάφορες χώρες πρόσφατα. Η πρώτη εντύπωσή μου ήταν ότι δεν διαφωνούσα με πολλά από τα σημεία (της Πλατφόρμας) και, στην πραγματικότητα, πιστεύω ότι το πρόγραμμα αυτό περιέχει πολλές οδυνηρές και αδιαφιλονίκητες αλήθειες. Ολόκληρο το πρόγραμμα διαπνέεται από μια τέτοια διακαή επιθυμία να γίνει κάτι, να εργαστούμε για το καλό της υπόθεσής μας, κάτι το οποίο είναι αρκετά δελεαστικό.

Όλα αυτά βέβαια, δεν τυχαίνουν λίγης προσοχής από τους συντάκτες της «Πλατφόρμας», της οποίας η μεγάλη αξία οφείλεται σε έναν άλλο

λόγο - θέτει υπό συζήτηση διάφορα προβλήματα έμφυτα στο αναρχικό κίνημα, όπως αυτά της θέσης των αναρχικών στην επανάσταση, της αναρχικής οργάνωσης στον αγώνα και πάει λέγοντας. Τα προβλήματα αυτά πρέπει να επιλυθούν εάν ο αναρχισμός πρόκειται να συνεχίσει να δίνει απαντήσεις στις αυξανόμενες ανάγκες του αγώνα και της παρούσας κοινωνικής ζωής.

Παρά τις ευνοϊκές αυτές παρατηρήσεις, εντούτοις - αν δεν κάνω λάθος - δεν νομίζω ότι το πρόγραμμα που προτείνεται από τους Ρώσους συντρόφους μπορεί να γίνει αποδεκτό από οποιαδήποτε αναρχική οργάνωση οποιασδήποτε σπουδαιότητας δεδομένου ότι, κατά την άποψή μου, περιέχει λάθη τα οποία είναι μεν μικρής σημασίας ώστε να παραμείνουν στο χώρο της φαντασίας της προσωπικής (και αμφισβητήσιμης) άποψης μερικών συντρόφων, αλλά που θα μπορούσαν να γίνουν η αιτία σοβαρών αποκλίσεων στο αναρχικό κίνημα εάν γίνουν

ιδεολογίες με τις οποίες οι ενέργειές μας μπορούν να δικαιολογηθούν ή να αξιολογηθούν. Μου φαίνεται ότι στην «Πλατφόρμα» δεν αφιερώνεται αρκετός χώρος σ| αυτό το ρεαλιστικό, εθελοντικό μέρος, εάν πρόκειται (η «Πλατφόρμα») να θεωρηθεί ένα πραγματικό προγραμματικό πρόγραμμα. Αλλά δεν επιθυμώ να μείνω αρκετά στην κριτική της «Πλατφόρμας» ως προγραμματικής βάσης για μια οργάνωση. Πιστεύω ότι οι υπερασπιστές της οι ίδιοι δεν επιμένουν σ| αυτό και είναι έτοιμοι να το παραμερίσουν προκειμένου να επιδιωχθεί μια πιο συγκεκριμένη βάση που είναι ικανότερη στο να ενώσει. Μεταξύ άλλων, στην πραγματικότητα, μια συνέπεια της «Πλατφόρμας θα ήταν μια τάση να αποκλείσει από την οργάνωση όχι μόνο τους ατομικιστές και τους αναρχικούς οι οποίοι τάσσονται ενάντια στην οργάνωση και οι οποίοι δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν εξαιτίας των αντιφάσεων ανάμεσα στους όρους, αλλά και όχι λίγους αναρχικούς κομμουνιστές και οπαδούς της οργάνωσης, συμπεριλαμβανομένων μερικών

(όπως εγώ) που έχουν για πολλά χρόνια υποστηρίξει την ανάγκη για μια αναρχική οργάνωση και έχουν εργαστεί για την επίτευξη του στόχου αυτού.

Υπάρχουν πολλά στοιχεία στην «Πλατφόρμα» που τα βρίσκω καλά και τα οποία εγκρίνω επειδή, πάνω απ' όλα, επιδιώκουν να καταδείξουν την ανάγκη για την αναρχική οργάνωση καθώς και την ανάγκη στο να εγκαταλειφθεί αυτή η ασάφεια και απροσδιοριστία στην κατεύθυνση της συγκρότησης αυτής της οργάνωσης ως συγκεκριμένης, μόνιμης και πλατιάς στη μεγαλύτερη πιθανή της κλίμακα. Σωστή, επίσης, είναι και η αρκετή κριτική στο κίνημά μας του παρελθόντος και του παρόντος καθώς και οι πολλές επίπονες παρατηρήσεις. Επιπλέον, η σημαντική παρουσίαση μερικών από τα προβλήματα της αναρχικής οργάνωσης εδώ και τώρα. Δεν υπάρχει καμία ανάγκη να μείνω στο τμήμα αυτό, δεδομένου ότι υπάρχει συμφωνία. Ούτε επιθυμώ να εξετάσω ορισμένες πτυχές της

«Πλατφόρμας» με τις οποίες συμφωνώ προσωπικά, αλλά με τις οποίες πολλοί σύντροφοι διαφωνούν καθώς δεν είναι ουσιαστικές για το πρακτικό κίνημα του Αναρχισμού.

Εντούτοις, θα εξετάσω μόνο εκείνα τα μέρη της «Πλατφόρμας» στα οποία μου φαίνεται ότι υπάρχουν λάθη ή στα οποία πιστεύω ότι περιέχονται οι σπόροι του λάθους. Η προσέγγισή μου θα είναι να θεωρήσω, όχι ως απλή έκθεση των ιδεών, προσωπικών ή μιας ομάδας, αλλά σαν να εξέταζα απλώς ένα από τα πολλά φυλλάδιά μας τα σχετικά με τη θεωρία ή την προπαγάνδα.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΙΑ

Το σημείο εκκίνησης της «Πλατφόρμας», όπως αναπτύσσεται στην εισαγωγή του συντρόφου Αρσίνοφ, είναι υγιές. Αποδεικνύει ότι το αναρχικό κίνημα έχει καταστραφεί, αποστειρωμένο ως επί το πλείστον από τον «κίτρινο πυρετό της

ανάγκης για μια οργάνωση των αναρχικών είναι πλήρως δικαιολογημένο και σωστό με κάθε τρόπο.

Εν τούτοις, κάποιος μπορεί να σημειώσει από την Εισαγωγή ότι το πνεύμα που εισχωρεί στη «Πλατφόρμα» είναι ουσιαστικά υπερβολικά εκλεκτικό (exclusivist), αφού τείνει να τοποθετήσει έξω από το αναρχικό κίνημα όλα εκείνα τα, όχι μόνο πρακτικά αλλά και ιδεολογικά, ρεύματα που δεν συμφωνούν με αυτή (δηλαδή με την «Πλατφόρμα»). Υπάρχουν ακόμα, μερικοί ισχυρισμοί σ| αυτή οι οποίοι αξίζουν μεγαλύτερης ανάπτυξης και οι οποίοι για μας είναι και δίνουν μια μη ευνοϊκή εντύπωση, παραδείγματος χάρη όταν απαιτείται η «αυστηρή ενότητα» ενός κόμματος, η ενότητα ιδεολογίας και «στρατηγικής».

Είναι αλήθεια ότι, μεταξύ άλλων, η αναρχοσυνδικαλιστική μέθοδος δεν επιλύει το θέμα της αναρχικής οργάνωσης και εγώ, επίσης,

στο κίνημα ολόκληρης της Ένωσης, παρά τη διαφωνία σε μερικά ιδιαίτερα ζητήματα όσον αφορά τη συνδικαλιστική δράση και τη θέση που υιοθετήθηκε γι' αυτά στα πλαίσια ολόκληρου του κινήματος. Γενικά μιλώντας, συζητήθηκε στον (αναρχικό) Τύπο και στο συνέδριο, αλλά στο τέλος όλο και κάποια μορφή συμφωνίας υιοθετούσαμε ώστε να συνεχίσουμε να αγωνιζόμαστε μαζί ως τμήμα της ίδιας οργάνωσης. Ενώ είναι μεγάλη αλήθεια το ότι δεν είναι δυνατόν να συμβιώσουμε πρακτικά στην ίδια οργάνωση με τους ατομικιστές, οι οποίοι είναι πολύ μακρύτερα από μας απ' ό,τι οι αναρχοσυνδικαλιστές, η ατομικιστική ιδεολογία δεν πρέπει να απορριφθεί εντελώς ακριβώς μόνο και μόνο γι' αυτό το λόγο. Αντίθετα, μερικές αρχές σχετικά με τα δικαιώματα του ατόμου, την αυτονομία του ατόμου και της ομάδας, υποστηρίζονται από κοινού με εμάς, τους υποστηρικτές της οργάνωσης και το να μην το αναγνωρίζουμε αυτό αποτελεί την απαρχή μιας απόκλισης. Έτσι, στην υλοποίηση της ανάγκης

για την οργάνωση και όντας, στην πραγματικότητα, χωριστοί από όλους εκείνους που αρνούνται μια γενική, μόνιμη οργάνωση, που θεωρεί αυτόν τον αναρχισμό κάπως ελαττωματικό από την άποψη των αρχών, δεν πρέπει να αφεθούμε να κρίνουμε αυτούς που υποστηρίζουν αυτό το είδος αναρχισμού ως μη αναρχικούς ούτε θα έπρεπε να μας σταματήσει αυτό (όταν παρουσιάζεται η περίπτωση) από μια πιθανή αμοιβαία αλληλεγγύη και συνεργασία μαζί τους.

Δεν ξέρω πραγματικά το πρόγραμμα της ομάδας των Ρώσων εκείνων συντρόφων που μας μιλούν για μια αναρχική «σύνθεση». Εντούτοις, εάν φαντάζεται η ομάδα αυτή ότι ο αναρχισμός θα είναι επίσης, με κάποιο τρόπο, ατομικιστικός και συνδικαλιστικός -όχι υπό μια δογματική έννοια εκλεκτικισμού αλλά υπό την πρακτική έννοια - ότι οι αναρχικοί θεωρούν χρήσιμη τη συνδικαλιστική δράση και απαραίτητη την υπεράσπιση της ελευθερίας του ατόμου προκειμένου να φθάσουν

στη μέγιστη πιθανή αυτονομία, στην αρμονία με την ελευθερία όλων των άλλων ατόμων, τότε μια τέτοια αντίληψη μου φαίνεται ότι είναι εξ ολοκλήρου σωστή και αρκετά κοντινή στη δική μου αντίληψη, παρά την όλη ελαττωματική διατύπωσή της.

Όταν μιλάμε για μια «Γενική Ένωση Αναρχικών», δεν πρέπει να φοβόμαστε τις λέξεις, αλλά μάλλον τις ιδέες που αυτές εκφράζουν και οι οποίες δεν μας φαίνεται να είναι καλές. Υπό τον όρο, εντούτοις, ότι δεν μπορούμε να περιμένουμε από μια οργάνωση που έχει διαλέξει ένα τέτοιο όνομα να αντιπροσωπεύσει ολόκληρο το αναρχικό κίνημα και να αποκλείσει από αυτό εκείνους που δεν ανήκουν στην οργάνωση ατή, η οποία τότε θα ήταν ουσιαστικά «ιδιαιτέρη» και όχι γενική. Εμείς που θέλουμε να οργανώσουμε όσο το δυνατόν περισσότερους αναρχικούς για την προπαγάνδα και τον αγώνα, αναρχικοί που συμφωνούμε με καθορισμένους στόχους και καθορισμένες μορφές δράσης, πρέπει να

εμείς που δεν πιστεύουμε σε οποιαδήποτε εγγενή αρετή της πλειοψηφίας ή της μειοψηφίας ή αρνούμαστε το δικαίωμα να υποτάσσουμε τη θέληση όλων εκείνων, ελάχιστων ή πολλών και οι οποίοι δεν συμφωνούν με μας, στους δικούς μας σκοπούς.

ΜΕΡΙΚΑ ΛΑΘΗ: ΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Ένα μέρος της «Πλατφόρμας», το οποίο πιστεύω είναι λανθασμένο, είναι το τμήμα εκείνο που προσλαμβάνει την «ταξική πάλη» ως, το κύριο, πρακτικά, χαρακτηριστικό του αναρχισμού, μειώνοντας στο ελάχιστο το ανθρώπινο στοιχείο και τον ανθρωπιστικό στόχο του. Η έκφραση «ταξική πάλη» περιλαμβάνει έναν πυρήνα θεωριών που μπορούν, φυσικά, να υποστηριχθούν από τους αναρχικούς αλλά που δεν είναι απαραίτητως αναρχικές. Είναι, στην πραγματικότητα, κοινές θεωρίες σε ορισμένες άλλες σχολές του σοσιαλισμού, ειδικότερα στον

Μαρξισμό και τον μπολσεβικισμό. Δεν μπορούμε εδώ να υποστηρίξουμε εάν είναι ή όχι αλήθεια ότι η ανθρώπινη ιστορία καθορίζεται από την ταξική πάλη !! αυτό είναι ένα επιστημονικό ζήτημα ή ένα ζήτημα σχετικό με τη φιλοσοφία της ιστορίας που δεν προσκρούει υπερβολικά στον αναρχισμό. Ο αναρχισμός ακολουθεί τη δική του πορεία του ανεξάρτητα από το εάν η θεωρία αυτή είναι αληθινή ή ψεύτικη. Το κύριο χαρακτηριστικό του αναρχισμού είναι η άρνηση όλης της εξουσίας και όλων των κυβερνήσεων. Είναι η επιβεβαίωση της ατομικής και κοινωνικής ζωής, που οργανώνεται σε ελευθεριακή βάση. Αλλά ο αναρχισμός είναι προπάντων ανθρώπινος, δεδομένου ότι επιδιώκει να πραγματοποιήσει η Ανθρωπότητα την καταστροφή των ταξικών και κρατικών διαχωρισμών και την επίτευξή του τόσο στο άτομο όσο και στην κοινωνία (για να χρησιμοποιήσω την έκφραση του Μπακούνιν). Η ταξική πάλη είναι ένας παράγοντας που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, ούτε από τους αναρχικούς ούτε από καθέναν που έχει το κεφάλι

του στους ώμους του και σε αυτήν την πάλη οι αναρχικοί θα σταθούν στο πλευρό των καταπιεσμένων και εκμεταλλευομένων τάξεων ενάντια στις κυρίαρχες και εκμεταλλευτικές τάξεις. Γι' αυτό τον λόγο, ο ταξικός πόλεμος των εργαζομένων ενάντια στον καπιταλισμό ανταποκρίνεται στις μεθόδους και τις μορφές επαναστατικής δράσης του αναρχισμού, έχοντας ως στόχο να καταργήσει την καπιταλιστική τάξη. Η κατάργηση αυτή πρέπει να είναι προς όφελος του καθένα, έτσι ώστε οι εκμεταλλευόμενοι να πάψουν να είναι εκμεταλλευόμενοι και οι εκμεταλλευτές να πάψουν να είναι εκμεταλλευτές και ο καθένας να συμφωνήσει εθελοντικά να παράγει από κοινού και να καταναλώσει τους καρπούς της κοινής εργασίας από κοινού, σύμφωνα με τις ανάγκες τους.

Από αυτή την άποψη θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι αναρχικοί είναι «ενάντια στην ταξική πάλη», δεδομένου ότι εισάγουν στην πάλη των εργαζομένων ενάντια στον καπιταλισμό το

εργατικής τάξης πρέπει απαραίτητως να οδηγήσει στην αναρχία. Θα κάνουμε καλά να πειστούμε, αν δεν κάνω λάθος, ότι ανάμεσα στο προλεταριάτο υπάρχει ακόμη ένα μικροσκοπικό, μη υγιές μέρος που είναι θύμα δεσποτικών, αυταρχικών ή οι δουλικών τρόπων τέτοιων που μπορούμε να συναντήσουμε στην αστική τάξη. Αν η αναρχική μας θέληση δεν είναι σε θέση να το αποτρέψει, η νίκη αυτών των στοιχείων θα μπορούσε να καταλήξει σε νέες μορφές κυριαρχίας που σε καμία περίπτωση δεν θα ήταν επιθυμητές. Το παράδειγμα της Ρωσίας μπορεί να μας διδάξει κάτι. Ο αναρχισμός είναι επίσης μια ανθρώπινη ιδέα, η ιδέα όλων εκείνων, χωρίς εξαίρεση, οι οποίοι θέλουν να καταστρέψουν κάθε μορφή βίαιης και καταναγκαστικής εξουσίας ενός ατόμου πάνω σε ένα άλλο. Με την υπαγωγή αυτής της ιδέας σε οποιαδήποτε ταξική προκατάληψη - είτε πρόκειται για μια παλαιά αστική είτε για πιο πρόσφατη εργατίστικη προκατάληψη - θα την μειώναμε ως τέτοια (ανθρώπινη ιδέα) και θα προετοιμάζαμε στην

πραγματικότητα τον τρόπο για μια επικίνδυνη ψυχολογία που θα διευκόλυνε το σχηματισμό (μέσω της επανάστασης) μιας νέας κυρίαρχης τάξης.

Οι εργαζόμενες μάζες, η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων δεν είναι αναρχικές, περικλείουν πολλές τάσεις, κάποιες καλές και κάποιες κακές, μερικές αυταρχικές και μερικές ελευθεριακές, άλλες δουλικές και άλλες επαναστατικές. Δεν αποτελούν από μόνες τους μια δημιουργική δύναμη υπό κάθε έννοια, πόσο μάλλον ελευθεριακή. Το μόνο που μπορεί να γίνει, είναι κάποια άτομα που είναι μέρος των εργατικών μαζών να μπορέσουν συνειδητά να γίνουν αναρχικοί και η αναρχική προπαγάνδα να αναπτυχθεί σ' αυτές και να αναπτύξει τις ελευθεριακές τάσεις τους, παλεύοντας και αποδυναμώνοντας τις άλλες τάσεις. Επομένως, οι μάζες είναι μια «δημιουργική και απελευθερωτική δύναμη» επειδή είναι αναρχικές και όχι επειδή αυτές είναι μάζες εργαζομένων.

Μεταξύ των αναρχικών μπορούν να υπάρξουν διαφορετικές απόψεις γιτ αυτό (οι οποίες είναι φυσιολογικές), αλλά δεδομένου ότι εξετάζουμε μια αμφισβητήσιμη θεωρητική και ιστορική άποψη, είναι εντελώς άχρηστο το να δογματίζουμε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Απτ όσο μας ενδιαφέρουν το περιεχόμενο της αναρχικής πάλης και τα αποτελέσματά της, ας μας επιτραπεί να αρκεστούμε λέγοντας ότι οι αναρχικοί συμμετέχουν στην πάλη των εκμεταλλευόμενων τάξεων ενάντια στον καπιταλισμό, για την κατεδάφιση της εξουσίας του και για την πλήρη κατάργησή του. Συμφωνούμε στο περισσότερο μέρος, χωρίς διάκριση. Όλα τα άλλα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης, αλλά μη γίνει αυτό αιτία πραγματικής διάσπασής μας (ο Φάμπρι μάλλον χρησιμοποιεί τη λέξη κόμμα. Τουλάχιστον αυτό υπάρχει στην αγγλική μετάφραση). Αυτό που πραγματικά δεν έχω καταλάβει στη «Πλατφόρμα» είναι το θέμα της σχέσης μεταξύ του αναρχικού κινήματος και του εργατικού κινήματος, μεταξύ

δημιουργήσουν κάποια καθοδηγητική κάστα που θα παρέμενε λίγο-πολύ πάνω από το εργατικό κίνημα, με παρόμοιο τρόπο όπως στα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής ή στο Μπολσεβίκικο κόμμα της Ρωσίας. Αυτό, κατά την άποψή μου, θα ήταν μια απόκλιση από τον αναρχισμό, αν και μπορεί να εμφανιστεί ότι ωφελεί το αναρχικό κόμμα. Με άλλα λόγια, θα ήταν ένα λίγο-πολύ καλυμμένο είδος αναρχικής δικτατορίας πάνω στο μη αναρχικό ή γενικά ελευθεριακό προλεταριάτο.

ΜΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΦΑΣΗ ΟΡΩΝ

Είναι αλήθεια ότι οι συντάκτες της «Πλατφόρμας» λένε ότι αυτή η ηγεσία θα ήταν μια από τις ιδέες μόνο. Αλλά προκειμένου να χρησιμοποιηθεί αυτή η επιρροή, δεν υπάρχει καμία ανάγκη για μια τρίτη άποψη όσον αφορά τη σχέση μεταξύ του αναρχισμού και του μαχητικού προλεταριάτου. Οι δύο απόψεις που διευκρινίζονται ανωτέρω το

πράξη με την ποσότητα καθώς τίποτα δεν μπορεί να καθιερώσει το βαθμό με τον οποίο η πρώτη οργάνωση είναι αναρχική σε σχέση με τη δεύτερη ούτε εγκρίνεται η νομιμότητα της «ηγεσίας» ή η ανωτερότητα της δεύτερης σε βάρος της πρώτης.

Μπορεί η πρόθεση των συντακτών της «Πλατφόρμας» να μην είναι αυτή που εκφράζεται ανωτέρω. Επαναλαμβάνω, ότι σε μερικές περιπτώσεις δεν έχω καταλάβει πλήρως τι σκέφτονταν οι συγγραφείς. Η γλώσσα δίνει συχνά στον αναγνώστη αυτήν την εντύπωση. Και, από την άλλη πλευρά, εάν αποκλείσουμε αυτό που υποδεικνύεται ανωτέρω, η αντίληψή της δεν έχει τίποτα αυθεντικό και θα μπορούσε ευτυχώς να ταιριάξει με την άποψη των υποστηρικτών της ύπαρξης μιας εργατικής οργάνωσης που είναι ανοικτή σε όλους, όπως και με αυτήν των αναρχοσυνδικαλιστών, πιο κοντά όμως στην πρώτη παρά στη δεύτερη. Ένα συγκεκριμένο ποσοστό παρανόησης και παρερμηνείας λοιπόν βρίσκεται στην υιοθέτηση

των εκφράσεων «ταξική πάλη» και «συνδικαλισμός» τις οποίες οι συγγραφείς της «Πλατφόρμας» αποτυγχάνουν να τις βάλουν στη μια πλευρά, αν και είναι ελαττωματικές και σχετικές με διανοητική σύγχυση. Έχω μιλήσει ήδη για την ταξική πάλη. Όσον αφορά το συνδικαλισμό, αν και δεν προσδίδουν στη λέξη αυτή καμιά άλλη έννοια παρά την έννοια του ταξικού επαναστατικού εργατικού κινήματος, όταν πρόκειται για τις διάφορες μορφές επαναστατικού αγώνα, είναι αδύνατον (εάν δεν κάνω λάθος) να υπάρξουν αφαιρέσεις όλων όσων η λέξη αυτή έχει εκφράσει κατά τη διάρκεια των τελευταίων 25 χρόνων, ειδικά στην Ιταλία: από μεταρρυθμιστικό σε φασιστικό συνδικαλισμό, διαμέσου όλων των αποκλίσεων και των λαθών του ίδιου του θεωρητικού ή πρακτικού επαναστατικού συνδικαλισμού, και όχι μόνο στην Ιταλία.